L'assessorament psicopedagògic a Catalunya

Trajectòria dels equips d'assessorament psicopedagògic

E. Bassedas, J. Bonals, M. Gener, R. Grau, T. Huguet, R. Lledó, P. Martí, A. Masegosa, A. Mateu, M. Planas, M. Sánchez, P. Sanlorien, R.M. Securún, M. Seguer, R. Vilana, M. Vilella

GRAÓ

124

Sèrie Pedagogia. Teoria i pràctica
© Eulàlia Bassedas, Joan Bonals, Manel Gener, Remei Grau, Teresa Huguet, Ramón Lledó, Pep Martí, Agustí Masegosa, Assumpta Mateu, Mireia Planas, Manuel Sánchez, Pilar Sanlorien, Rosa M. Securún, Manel Seguer, Ramon Vilana, Maria Vilella
© d'aquesta edició: Editorial GRAÓ, d'IRIF, SL
C/ Francesc Tàrrega, 32-34. 08027 Barcelona
1a edició: novembre 2000
ISBN: 84-7827-244-5
DL: B-3.976-2000
Disseny de coberta: Xavier Aguiló
Impressió: Imprimeix

Índex

Introducció | **7**

Anàlisi d'una trajectòria | 11

1. Vint anys de psicòleg en un EAP, Ramon Vilana | **13**
Introducció | 13
Gestació i infantament | 14
Primera infància | 14
Època de canvis: crisi d'identitat | 16
Fase adulta | 17
Alguns aprenentatges durant aquests vint anys | 19
Per si de cas | 20

2. De les Línies bàsiques al Decret de serveis educatius. Una aproximació a les funcions dels equips d'assessorament psicopedagògic (EAP), Remei Grau | **23**
Introducció | 23
La creació dels EAP i primeres directrius | 24
Les funcions actuals | 30
Una mirada a altres models | 34
Més enllà de les funcions: algunes consideracions sobre la pràctica | 34
A tall d'epíleg | 36
Referències bibliogràfiques | 37

3. Les empremtes de la psicopedagogia, Manuel Sánchez Cano | **39**
Introducció | 39
Marc normatiu i conceptual | 40
Canvis en el model d'intervenció | 41
La formació dels professionals en psicopedagogia | 42
Psicopedagogia i procés de canvi | 42
Àrees d'actuació dels canvis | 43
- L'educació especial | 43
- Els instruments normatius | 44
- La institució escolar | 45
- I l'Administració també canvia | 46

Quo vadis EAP? | 47
Referències bibliogràfiques | 48

L'assessorament en els moments de transició | 49

4. L'assessorament de l'EAP a l'inici de l'escolarització, Rosa M. Securún | **51**
Introducció | 51
Actuacions que s'estan portant a terme en algunes zones | 52

- Període de preinscripció | 52
- Període de matriculació | 52
- Inici del curs | 53

Intervenció de l'EAP | 54

5. L'assessorament a primària. Entrada i canvis de cicles, Joan Bonals, Ramón Lledó, Assumpta Mateu | **55**

Introducció | 55

Intervencions destinades a la cura del pas de cicles o d'etapes en alumnes amb necessitats educatives especials | 56

- L'ús de graelles de seguiment | 56
- L'elaboració de dossiers per a cada escolar amb necessitats educatives especials | 57
- La transmissió directa d'informació per part de les assessores i els assessors | 57
- L'organització de reunions entre les persones professionals directament implicades | 57

Intervencions dirigides a l'alumnat en general | 60

- L'organització de reunions amb docents dels dos cicles o etapes | 60
- L'organització de reunions amb pares i mares | 61
- La utilització de materials de seguiment de l'alumnat | 61
- L'elaboració de criteris de promoció i de permanència d'un curs més al cicle | 61
- La col·laboració en les reunions d'intercicles | 63
- L'assessorament a través de programes | 63

Intervencions institucionals | 63

- Les intervencions amb els equips directius | 65
- L'anàlisi de centres educatius | 65

6. L'assessorament de l'EAP en el procés de transició cap a l'ESO, Pilar Sanlorien | **67**

Introducció | 67

Per què cal la intervenció psicopedagògica en aquest traspàs d'una etapa a l'altra? | 67

Per què l'EAP hi ha d'intervenir en aquest moment? | 68

- Als propis centres de primària | 69
- Als centres de secundària | 69
- En la coordinació intercentres | 70

Annex | 70

- Instrument G1. Dades del grup que accedeix a secundària | 72
- Instrument G2. Dades d'alumnes que accedeixen a secundària | 73
- Instrument G3(*a*). Dades d'alumnes amb necessitats educatives especials que accedeixen a secundària. Àrea de matemàtiques | 74
- Instrument G3(*b*). Dades d'alumnes amb necessitats educatives especials que accedeixen a secundària. Àrea de llengua | 76

7. L'orientació a l'ESO. El paper dels psicopedagogs, Agustí Masegosa, Pep Martí | **79**

Introducció | 79

La nova concepció de l'orientació | 80

El segle XXI. Cap a un nou context sociolaboral | 81

El rol dels psicopedagogs i les psicopedagogues en la transició | 84

- Assessorament als PAT de centre: ajudant a dissenyar un programa d'orientació | 84
- Suggeriments per orientar el desenvolupament dels programes | 89
- Assessorament als tutors en la transició al món laboral de l'alumnat | 92

El treball en xarxes | 94
Referències bibliogràfiques | 95

Àmbits d'intervenció | 97

8. L'assessorament psicopedagògic a través de programes, Joan Bonals | **99**
Introducció | 99
Tipologia i contingut dels programes | 101
- Programes vinculats a una àrea | 101
- Programes centrats en altres temes | 102

Organització d'un programa | 102
Un programa centrat en una àrea: l'aprenentatge de la lectoescriptura | 103
L'organització i la dinàmica d'equip en el treball per programes | 104
Les dificultats del treball per programes | 105
El pas d'intervenir en casos que cal treballar per programes | 106
Les aportacions de l'assessorament a través del treball per programes | 107

9. L'assessorament de l'EAP en la relació entre el centre i les famílies, Ramon Vilana, Manel Gener | **111**
Introducció | 111
Pressupòsits que configuren la intervenció en aquest àmbit | 112
Intervenció de l'EAP: la col·laboració amb el professorat i l'establiment de la relació amb les famílies | 116
- Pautes per realitzar les entrevistes: «Què cal fer?» | 118
- Analitzar conjuntament: «Què hem fet fins ara i què podem fer a partir d'ara?» | 118
- Quines són les intervencions que s'haurien d'intentar evitar? | 119

Intervenció directa de l'EAP amb les famílies | 119
Referències bibliogràfiques | 121

10. L'assessorament psicopedagògic en el seguiment de l'alumnat amb dificultats per aprendre, Eulàlia Bassedas | **123**
Introducció | 123
El treball de l'EAP amb les alumnes i els alumnes amb necessitats educatives especials | 124
- Una mica d'història | 124
- Recordatori d'alguns aspectes teòrics | 124
- Les característiques dels EAP | 125
- Situacions en què l'EAP realitza actuacions que són útils per a l'escolarització dels alumnes i les alumnes amb necessitats educatives especials | 127
- Aspectes que milloren els resultats de la intervenció | 131

Alguns interrogants de futur | 133
Referències bibliogràfiques | 134

11. La intervenció psicopedagògica des d'una perspectiva institucional, Teresa Huguet, Mireia Planas, Manel Seguer, Maria Vilella | **135**
Introducció | 135
La intervenció psicopedagògica en centres educatius | 136
L'anàlisi institucional del centre | 139
- Guió per a l'anàlisi institucional | 139

Aproximació a una tipologia de centres | 141
- Tipus A. Piràmide eficient | 141
- Tipus B. Melic | 142
- Tipus C. Trineu | 142
- Tipus D. El Padrí o Campana de vidre | 143
- Tipus E. Club d'amics | 143
- Tipus F. Iglú | 144
- Tipus G. Maranya | 144
- Tipus H. Gemec | 145
- Tipus I. Formiguer | 145

L'estil personal i professional de l'assessor o assessora | 148
Interacció entre el centre i la persona assessora: entrar en el sistema | 150
Consideracions finals | 152
Referències bibliogràfiques | 154

Introducció

Una coneguda lletra d'un tango afirma que «Veinte años no es nada», per remarcar el fet que els treballs han pagat la pena si, finalment, s'inicia una etapa de més benestar. Una altra cançó no menys coneguda entona «Ara que tinc vint anys», en la qual l'autor es veu ple de vitalitat per continuar fent camí. Vint anys és, doncs, una xifra simbòlica que convida, si més no, a fer una pausa, a reflexionar sobre la trajectòria recorreguda i a plantejar les perspectives de futur. Vint anys són, segons com es miri, «tota una vida».

Per nosaltres, vint anys conformen la primera generació de psicopedagogs i psicopedagogues a l'Administració educativa de Catalunya i descriuen el naixement d'un nou organisme, amb les expectatives que aquest genera i l'encaix que, definitivament, ha de tenir dins d'un sistema educatiu que ha viscut un procés de reforma.

Els autors i les autores d'aquestes pàgines intentem deixar constància del que ha estat la història recent de l'assessorament psicopedagògic, no tant com una relació de fets cronològics, sinó com una valoració qualitativa de la trajectòria viscuda. És a dir, les estratègies que s'ha demostrat que són efectives, les circumstàncies que han estat un entrebanc, els successius canvis de rumb, les aportacions fetes al sistema educatiu des de l'assessorament, etc., etc. Vint anys permeten tenir prou perspectiva per analitzar la trajectòria recorreguda amb serenitat i enfocar les properes etapes amb amplitud de mires. El fet de ser pioners en aquesta història dóna peu a obrir camins, patir incerteses, guanyar-se un terreny, fer-se un lloc en el sistema i acumular unes valuoses vivències per orientar el futur. Per això, els escrits que presentem aquí no són elucubracions teòriques, sinó que tenen el valor afegit de fonamentar-se en la reflexió sobre l'experiència. Una experiència que s'ha de tenir en compte a l'hora d'elaborar les propostes de futur. En resum, es tracta d'una història escrita per les persones que l'hem viscuda des de l'avantguarda i, a partir d'aquesta, ens projectem cap al futur.

No hi ha dubte que les funcions atribuïdes als professionals i a les professionals dels equips d'assessorament psicopedagògic estan assignades per l'Administració. Això no obstant, creiem que és important deixar constància de com es veu i com es viu la realitat de l'assessorament. D'una banda, com un exercici d'autoestima, ja que la nostra presència no ha estat aliena als avenços que s'han generat a la institució escolar. D'altra banda, com un intent d'assenyalar, a partir de l'experiència viscuda, els factors que han estat determinants per jugar el rol d'agents de canvi, així com els indicadors que s'haurien de mantenir quan es plantegen modificacions en el seu funcionament.

El rerafons de la iniciativa d'escriure sobre nosaltres mateixos és la voluntat d'expressar com entenem l'assessorament des de la pràctica i com volem que sigui. L'opinió, valoració i experiència de les professionals i els professionals que hem exercit aquesta tasca durant una llarga etapa constitueix un actiu important a l'hora de prendre decisions que ajudin a modificar el servei. Per aquest mateix motiu, també volem assenyalar els factors que desvirtuen les funcions de l'assessorament i la via

morta on pot anar a parar, si s'omple de tasques que anul·len les possibilitats d'exercir-lo de manera coherent.

Pel que fa a la funció d'assessorament, la referència fonamental és la concepció constructivista de l'ensenyament/aprenentatge, ja que es troba com a marc interpretatiu de l'acció educativa i manté molts punts en comú amb l'exercici de l'assessorament, en tant que comporta una construcció personal de la relació entre l'assessor o l'assessora i el centre, amb la finalitat d'assumir conjuntament l'objectiu de donar resposta a les necessitats educatives de l'alumnat. Això vol dir, entre altres coses, acceptar que l'assessorament tingui com a objectiu el funcionament global del centre i, a partir d'aquest, l'articulació de les actuacions concretes.

En els diferents texts d'aquesta publicació s'apunten alguns criteris que defineixen les actuacions de l'assessorament i els factors que poden anorrear-les. Entre aquestes, la lectora o el lector veurà com alguns autors lamenten l'increment d'encàrrecs administratius de caire burocràtic i de concepcions de l'assessorament excessivament restrictives, centrades de manera prioritària, si no excloent, en la valoració de les necessitats educatives.

En períodes com aquest, en els quals es produeixen canvis, es creen noves figures professionals i es redefineixen funcions, té lloc una certa vivència de reconversió. Aquest procés d'actualització revifa l'interès de deixar constància del que hem fet i del que volem continuar fent.

Els primers articles ofereixen una visió històrica a partir de diferents situacions, com ara la vivència personal de vint anys en un EAP, després d'haver iniciat la vida d'aquest servei i d'haver passat les diverses etapes evolutives fins arribar a la maduresa. Aquesta primera part també analitza els dos marcs normatius que han regit el desenvolupament professional —de les línies bàsiques al decret de serveis—, descrivint com s'entenen les funcions de l'assessorament psicopedagògic a partir d'aquests dos punts de referència. Mirar enrere també resulta un exercici d'autoestima professional, des del punt de vista que en la transformació de l'escola en aquestes dues dècades, l'assessorament psicopedagògic ha tingut coses a dir-hi: ha deixat les seves empremtes en el panorama educatiu. Descobrim-les.

A partir de l'anàlisi de la trajectòria, el present obre noves perspectives i nous àmbits d'actuació en els quals les assessores i els assessors desenvolupem importants tasques que es descriuen en els diferents articles. Un d'aquests àmbits és l'assessorament en els moments de transició que abasta els principals moments de canvi a través de la vida escolar i personal de l'estudiant. Aquest àmbit d'actuació adquireix cada cop més relleu. Per això hem volgut dedicar unes quantes pàgines a descriure la nostra intervenció en cadascun dels moments de canvi en la vida escolar de l'alumne o l'alumna: de la llar o de l'escola bressol a l'etapa infantil. El pas d'aquesta a l'etapa primària. Els diferents canvis de cicle dintre d'aquesta etapa. El pas de l'educació primària a la secundària, que sovint implica canvi de centre educatiu i l'orientació de l'alumnat per a les decisions que el portaran a continuar estudiant o incorporar-se al món laboral.

Els altres temes descrits als texts, que figuren com a tercera part d'aquest treball, descriuen àmbits d'actuació en els quals, com a persones assessores, hem recorregut un camí profitós per a la institució escolar i hem definit opcions d'obertura dels

equips d'assessorament, la intervenció amb famílies, el treball per programes, el seguiment dels alumnes i les alumnes amb dificultats per aprendre i les mateixes propostes d'anàlisi institucional, sorgides de l'experiència acumulada pels professionals i les professionals que han trepitjat les aules dia rere dia.

Aquests no són, ni de bon tros, tots els àmbits d'actuació en què des dels EAP s'han fet interessants aportacions de cara a millorar l'acció educativa. N'hi ha prou de fer una mirada a les diferents publicacions que han recollit propostes pedagògiques per al treball de l'aprenentatge de la lectura i l'escriptura, la comprensió lectora, la llengua oral, l'atenció a la diversitat, el treball en equip, avaluació psicopedagògica, intervenció psicopedagògica, educació infantil, etc. Els texts que presentem són una mostra representativa de l'obertura cap a nous fronts que eixamplen l'horitzó de l'assessorament.

Pel que fa a les perspectives de futur, més que uns articles monogràfics que tractin aquest tema exclusivament, qui llegeixi el llibre podrà veure com a cada text s'apunten els criteris i les idees que indiquen una trajectòria que caldrà seguir.

Anàlisi d'una trajectòria

1

Vint anys de psicòleg en un EAP

Ramon Vilana
EAP Baix Maresme

Introducció

Va ser el novembre de 1980 quan vaig signar el meu contracte laboral com a psicòleg d'un equip multiprofessional amb l'Instituto Nacional de Educación Especial. Fa ara exactament vint anys. És aquesta una data prou significativa per fer una reflexió sobre com van ser els inicis, quin ha estat el procés seguit i quina és la vivència que en tinc actualment.

Durant aquests vint anys han estat moltes les hores esmerçades a realitzar la feina encomanada: reunions amb claustres, amb cicles, amb tutores i tutors, amb equips directius, valoracions psicopedagògiques, informes, dictàmens, entrevistes amb pares i mares, amb alumnes, amb professionals de la sanitat, serveis socials, serveis d'atenció primerenca, cursos de formació rebuts i impartits, reunions amb altres tècnics de l'Administració, i un llarg etcètera.

No pretenc descriure la història dels equips; ja hi ha arxius fidedignes on consten tots els passos fets, fins i tot les raons socials, polítiques i econòmiques que els han impulsat.

No vull fer un recull de les actuacions realitzades durant aquest temps. Totes consten de forma detallada a les memòries que anualment presentem als nostres superiors. Tampoc intento fer una valoració d'aquestes actuacions. Ho deixo en mans de qui correspongui del Departament d'Ensenyament i dels propis usuaris i usuàries (professorat, alumnes i famílies), ja que disposen d'elements suficients per valorar moltes de les intervencions que s'han dut a terme.

Únicament pretenc exposar com he viscut aquesta etapa, algunes reflexions sobre aspectes molt puntuals i alguns aprenentatges bàsics obtinguts com a resultat del treball diari durant aquests anys a l'EAP i que em permeten seguir fent d'assessor psicopedagògic de forma més competent.

En fer un repàs de tot aquest recorregut, se m'acudeix que hi puc observar, com

en tota vida humana, unes etapes diferenciades (cicle vital), que van de la primera infància a l'edat adulta, i també, que als divuit anys s'arriba a la majoria d'edat.

Gestació i infantament

Els equips multiprofessionals tenen el seu origen en el Pla Nacional d'Educació Especial, per fer front, de forma global i coherent, als greus problemes que l'educació dels infants i adolescents deficients i inadaptats presenta en tot el país.

Els equips constitueixen el suport bàsic als principis del Pla i sense la seva actuació no seria possible posar-los en marxa. Aquests principis són: la normalització de serveis, la integració, la sectorització i l'atenció personalitzada.

L'any 80 es creen quinze equips en tot l'Estat espanyol. Disposo encara d'un document on consta:

> *De forma experimental, mentre no s'aprovi el Pla Nacional d'EE, l'INEE ha creat a Catalunya cinc equips multiprofessionals, que seran transferits a la Generalitat des de l'1 de gener del 1981. El funcionament d'aquests equips quedà regulat per un conveni de col·laboració al 50% entre la Generalitat i les entitats corresponents, la composició inicial dels quals és de sis professionals.*

El Servei d'EE del Departament d'Ensenyament, que feia molt poc que s'havia estrenat, havia participat directament en el Pla Nacional d'Educació Especial i, en funció dels plantejaments que s'hi contemplaven, va fer els tràmits per a la posada en marxa dels equips a Catalunya.

Un d'aquests cinc equips estava pensat per a la comarca del Maresme. En aquells moments treballava com a psicòleg en un centre psicopedagògic dins d'una institució privada, dedicada a persones amb disminucions, especialment de tipus psíquic.

Una vegada fetes les gestions entre Generalitat i institució, es creà l'equip integrat per un psicòleg, un pedagog i una assistenta social, més la col·laboració del psiquiatre, que mai va arribar a dependre laboralment del Departament. Una de les raons d'aquesta selecció va ser la trajectòria i l'experiència de funcionament que teníem com a equip multidisciplinari: assistent social, neuròleg, psiquiatre i psicòleg.

En aquells moments el meu currículum professional era: nou anys de professor en un col·legi privat i dos anys de director en un centre d'EE, a més de l'experiència en reeducacions psicopedagògiques, en psicoteràpia i en psicodiagnòstics. Havien passat sis anys des que havia acabat la llicenciatura en psicologia.

Primera infància

Moltes són les expectatives dipositades sobre un nadó, no tan sols pel seu pare i la seva mare, sinó també per part de tot l'entorn més proper. Les mares i els pares són normalment les persones més predisposades a suportar el que calgui per tal de fer realitat aquestes expectatives, especialment quan la filla o el fill ha estat buscat

i desitjat. No falten, però, persones més o menys properes a la família i altres veïns, que viuen amb recel o de forma envejosa el naixement d'aquest nou ésser.

En el cas que ens ocupa, hi va haver tota mena de fantasies, prejudicis i temors per part de persones i institucions: aquest nounat, ens restarà poder?, farà remor i no ens deixarà dormir?, interferirà en alguna de les nostres actuacions?, servirà d'alguna cosa?, ens complicarà la vida?

Els nostres pares i mares més propers eren els professionals del Servei d'Educació Especial. Ens van educar i ens van orientar sobre com havíem de dur a terme la tasca encomanada. Amb ells i elles hi teníem una intensa relació professional i personal. Ens sentíem molt recolzats i protegits per tirar endavant amb il·lusió uns projectes que, durant anys, havíem somiat. Resultava molt engrescador poder intervenir en assessorament psicopedagògic, ocupant un lloc de treball en el sector públic.

Tots i totes sabem que quan l'infant se sent ben atès i estimat, no hi ha cap motiu perquè no respongui fidelment a allò que els pares i mares esperen d'ell. L'element dominant durant la primera infància dins d'aquesta família va ser la bona harmonia.

Les primeres dificultats van aparèixer quan altres familiars o veïns esperaven o exigien de l'Equip alguna cosa diferent del Servei d'EE o, simplement, no n'esperaven res. En aquells casos la reacció espontània era la d'atansar-nos a les persones que ens protegien i resistir-nos a reconèixer-ne d'altres que poguessin tenir autoritat sobre nosaltres. Talment com l'infant, que en entrar per primera vegada a l'escola es resisteix a fer cas a la seva mestra, convençut que els únics que el poden manar són el seu pare i la seva mare, a qui els atribueix tot el poder i tot el saber. Serà dins de la mateixa escola que descobrirà que hi ha altres persones, a més del pare i la mare, que saben coses i que el pare i la mare no ho saben tot ni ho poden fer tot. Les descobertes foren totes doloroses però imprescindibles per contactar amb la realitat. Aquests van ser alguns dels sentiments que vaig experimentar en aquesta època.

Em va sobtar que algunes pautes d'actuació donades pels nostres caps, no eren totalment acceptades ni respectades per uns altres que estaven per damunt d'ells. Va ser aleshores quan vaig conscienciar-me que el contracte que havia signat no era amb una entitat privada, sinó amb l'Administració.

Va ser decebedor constatar que el servei d'EE era una petita peça en relació amb tota la maquinària administrativa. No podia ser gaire engrescador, tampoc, assabentar-nos del lloc que ocupàvem les persones que depeníem del servei d'EE, per més que ens haguessin dit que érem agents de renovació pedagògica i estiguéssim convençuts d'ésser necessaris pel sistema educatiu.

On estàvem ubicats? Érem tan insignificants que, a nivell administratiu, no figuràvem enlloc i, a nivell funcional, hi havia desconeixement i suspicàcies importants per part de moltes i molts.

No és atribuïble a la casualitat el fet que, durant anys i especialment els primers, els EAP hagin estat un cos estrany dins l'Administració.

Ben aviat, va sorgir la necessitat de poder disposar d'uns criteris que permetessin, tant a la Inspecció com als centres públics, privats i a les entitats interessades en el servei, tenir referències clares sobre els objectius de l'educació especial i el marc on s'havien de desenvolupar. Amb aquesta finalitat va aparèixer la primera normativa que regulava el funcionament dels equips multiprofessionals (circular del 4-9-1981).